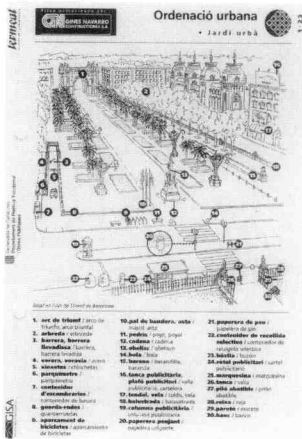

Autors Montserrat Mateu *Departament de Política Territorial i Obres Públiques*
Àngela Solà *Departament de Política Territorial i Obres Públiques*
Jordi Bover *TERMCAT, Centre de Terminologia*
Rosa Colomer *TERMCAT, Centre de Terminologia*
Xavier Rofes *TERMCAT, Centre de Terminologia*

El Diccionari visual de la construcció, una obra d'equip

La Comissió Permanent de Llengua i Terminologia a la Construcció, creada l'any 1992 i formada per representants de tots els col·legis professionals, entitats acadèmiques i organismes del sector, recollint tot un seguit de propostes i suggeriments provinents de professionals i lingüistes, va decidir iniciar l'elaboració d'un *Diccionari visual de la construcció* (DVC).

Aquest diccionari havia de ser una obra singular, no tan sols pel contingut, que havia d'omplir el buit existent en la terminologia tècnica en català, sinó també per la presentació: un conjunt de làmines amb il·lustracions i amb els termes en català i castellà; un tipus de diccionari molt poc freqüent en llengua catalana.

criteris bàsics

Com a punt de partida d'aquest projecte, es van establir quatre criteris bàsics que s'havien de seguir en les diferents etapes del procés.

En primer lloc, i a diferència dels diccionaris convencionals, el DVC havia de permetre anar de l'objecte, del concepte, al terme; en segon lloc, el DVC havia d'anar d'allò més general a allò més particular, tant pel que fa als capítols com a les fitxes; en tercer lloc, un principi estructurador era la distinció entre el procés constructiu i els seus elements («el que se'n va», com materials, bastides, eines...) i l'obra construïda («el que queda», com els edificis) i, finalment, la terminologia s'havia d'ordenar, no pas alfabèticament, sinó per unitats conceptuals.

Equip de treball

Una obra d'aquesta envergadura exigia un equip de treball pluridisciplinari que garantís un contingut tècnic precís i actual, una presentació visual atractiva i moderna i el seguiment d'una metodologia d'elaboració terminològica fiable. L'equip definitiu del DVC va quedar format per una sèrie d'especialistes d'àrees tècniques (arquitectes, aparelladors, urbanistes, enginyers, etc.), engrescats amb la il·lusió d'una feina nova i diferent, que eren els responsables de les fitxes de les seves especialitats; lingüistes del Servei de Formació i Suport Idiomàtic del Departament de Política Territorial i Obres Públiques (DPTOP), Servei que també feia les funcions de coordinació; terminòlegs del TERMCAT, Centre de Terminologia, i dibuixants i dissenyadors que s'encarregaven de la part gràfica.

Paral·lelament, vam comptar amb la col·laboració puntual d'uns altres especialistes (topògrafs, geòlegs, responsables portuaris, advocats, estudiants d'arquitectura, etc.).

També volem destacar l'ajuda prestada per diverses biblioteques, com la del Departament de Política Territorial i Obres Públiques i la del Centre de Documentació Josep Renart, del Col·legi d'Aparelladors i Arquitectes Tècnics de Barcelona.

Tenint en compte que el terme *construcció* abraça un camp semàntic molt ampli, era imprescindible marcar els límits del contingut del DVC; és a dir, calia fer un arbre de camp. Hi havia conceptes no representables o, si més no, difícils de representar, com per exemple les accions, els materials, els oficis i les patologies estructurals. Tot i això, podem trobar un sac de guix, un pot de pintura o una saca de runa en algunes fitxes del capítol 6, dedicat a l'execució de l'obra; també tenim la fitxa 3.16, que correspon íntegrament a la representació d'accions dins les estructures i, finalment, també vam donar cabuda a alguns oficis (el paleta, el manobre i el soldador són presents a la fitxa 6.14). Pel que fa a les patologies estructurals, vegeu la fitxa 6.29, en la qual es visualitzen esquerdes, floridures, goteres i bonys en una casa que, afortunadament, no és de cap membre de l'equip de treball. Tot plegat eren solucions que intentaven superar les limitacions pròpies d'un diccionari visual.

D'acord amb els criteris bàsics, l'equip de treball va decidir que el DVC comencés amb una visió general del territori (capítol 1: «Urbanisme»), i que continués amb l'obra acabada (capítol 2: «Edificis») i amb les parts de l'edifici (capítol 3: «Elements constructius de l'edifici»). D'altra banda, el procés constructiu, les eines i els materials van quedar separats de l'obra feta (capítol 6: «Execució de l'obra»). Algunes particularitats dels capítols 4 i 5 («Infraestructures de transport i comunicació» i «Construccions hidràuliques», respectivament) no permetien fer aquesta última distinció; és per això que mètodes constructius concrets, com per exemple la construcció de preses amb blondins, la perforació d'un túnel o la construcció del paviment d'una carretera són inclosos en aquests dos capítols i no pas en el d'execució de l'obra.

A partir d'aquest arbre bàsic, vam anar definint l'estructura dels capítols, les fitxes que els havien de formar i el contingut d'aquestes fitxes. El DVC havia de tenir, a més, uns índexs en català i en castellà, a fi de poder localitzar les il·lustracions on apareix un determinat mot.

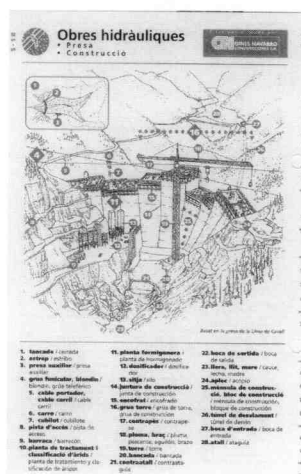
D'entrada, partíem de zero, ja que no hi havia precedents i vam marcar un mètode lineal. La teoria era que el tècnic responsable de la fitxa proposava un dibuix i uns termes concrets, el dibuixant feia el dibuix definitiu, el DPTOP ho coordinava i ho trametia al Termcat per a la revisió terminològica, aquest darrer hi donava el vistiplau o canviava alguna cosa i ja teníem una fitxa per a imprimir.

La pràctica ens va demostrar que no era un mètode vàlid; no podia ser lineal sinó que havia de ser interactiu i en continu canvi. Els lingüistes i els terminòlegs, havien de treballar molt més els termes, adequar-los al dibuix, revisar la fitxa en conjunt i fer-hi una revisió terminològica a fons.

A l'hora de la veritat, el primer pas va ser reunir el dibuixant, l'especialista i els lingüistes per tal de decidir, a partir de la llista de termes i de la idea d'aquest especialista, com havia de ser la fitxa.

Inicialment, vam pensar a fer dibuixos totalment inventats, que poguessin incloure tots els termes que el tècnic en qüestió creia que havien de sortir. Els resultats, però, van ser decebedors: il·lustracions irrealment artificioses, poc atractives i molt infantils (el primer dibuix del castell, fitxa 2.07, semblava tret d'aquell joc de construccions anomenat *Exin castillos*, i el dibuix d'un bloc de pisos, fitxa 2.09, semblava aquell del còmic *Tío Vivo*, anomenat *13, Rue del Percebe*). Llavors,

Arbre de camp

Metodologia de treball

La Il·lustració

vam optar per partir de models reals, cosa que va ser un encert: els dibuixos guanyaven credibilitat i podíem escollir el model més atractiu. En trobareu exemples al llarg de tot el diccionari, sobretot al capítol 1, d'urbanisme (el passeig de Gràcia de Barcelona per representar una via urbana, l'Arc de Triomf de Barcelona per representar el jardí urbà, la plaça del Mercadal de Balaguer per representar el plantejament de remodelació d'un nucli antic), i al capítol 2, d'edificis (la catedral de València i l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona, el castell de Salses, el teatre Fortuny de Reus, l'Illa de la Discòrdia de Barcelona o l'Anella Olímpica de Montjuïc); també n'hi ha, però, al capítol 4, d'infraestructures de transport i comunicació (la torre de Collserola o l'estació de ferrocarril de les Planes), i al capítol 5, de construccions hidràuliques (les preses de la Llosa de Cavall i de Sau o els ports de Cambrils i de Barcelona).

Tanmateix, aquesta solució comportava alguns nous problemes: hi havia termes que no es podien encabir en aquests dibuixos i que eren importants; llavors es van utilitzar els dorsos de les fitxes (per exemple, la fitxa 2.07, del castell, té un dors amb detalls que conté termes que no es podien posar en el dibuix basat en el castell de Salses). També comportava problemes d'escala. Per tal de mostrar elements que quedaven excessivament petits, el dibuixant va optar per fer l'ampliació d'algun fragment (vegeu les fitxes 3.33, 4.05 o 5.09) o bé per fer servir el zoom (vegeu la fitxa 1.09).

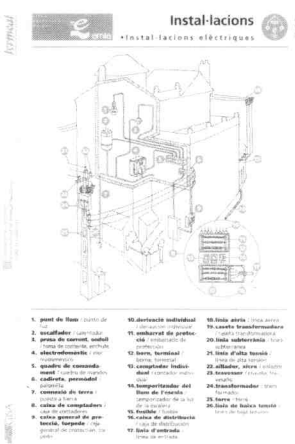
En altres ocasions va ser necessari inventar-se part de la il·lustració, però vam intentar que la mateixa solució tingués un valor afegit. És llavors quan la imaginació pot donar resultats excel·lents; vegeu si no, les fitxes d'instal·lacions (de la 3.47 a la 3.57), en què apareix sempre la mateixa casa, dibuixada a partir d'un edifici real, i dintre anem descobrint, fitxa a fitxa, els diferents tipus d'instal·lacions que podríem trobar a casa nostra, com ara les de desguàs, ventilació o les elèctriques.

Hi havia casos en què el contingut marcava fortament el dibuix, com per exemple, quan es tractava de mostrar tipologies o les eines d'un determinat ofici. Llavors vam decidir-nos per il·lustracions tipus catàleg, amb un dibuix més esquemàtic, com en el cas dels arcs, dels ponts o de les finestres, o més detallista, com en el cas de les fitxes d'oficis, en què trobem martells, xerracs, tornavisos, alicates, pinzells i moltes eines més. Una altra situació es donava quan els termes que calia incloure no permetien aquesta solució, ja que exigien dibuixos més complexos (vegeu la fitxa 6.06 corresponent als enderrocs, en què tot el dibuix és inventat per poder juxtaposar conceptes que, a la realitat, no es troben mai tots junts).

Finalment, cal assenyalar que algunes il·lustracions van ser especialment complicades perquè calia representar termes molt abstractes, com per exemple els de les fitxes de planejament, del capítol 1. Com s'ha de fer entendre al dibuixant què és el planejament urbanístic i que, a més, ho representi bonic, entenedor i adequat als criteris tècnics? Vegeu concretament la fitxa 1.05, del planejament de la muntanya: és un mapa en què els termes són representats mitjançant símbols i pictogrames, un tipus de llenguatge visual que també s'utilitza en altres àrees tècniques.

Els termes

Evidentment, a mesura que s'anava elaborant el dibuix, la llista de termes aportada pel tècnic anava canviant. Alguns termes desapareixien, molts canviaven d'ordre o s'hi produïen noves incorporacions. Era feina dels lingüistes documentar els termes que el tècnic havia proposat, tant en català com en castellà,

afegir-ne, adequar-los al dibuix i coordinar-los amb els d'altres fitxes ja editades o en procés d'edició; tot plegat, d'acord amb el mateix tècnic, el qual incorporava noves propostes o en retocava les anteriors, alhora que el dibuix s'anava arrodonint.

Per fi, i quan la fitxa ja era prou madura, arribava l'hora d'una revisió terminològica profunda i exhaustiva.

Es tractava de validar la terminologia dels diferents capítols de manera sistemàtica mitjançant l'aplicació de criteris lingüístics, terminològics i extralingüístics. Calia estudiar els termes conflictius o que presentaven dificultats i, en molts casos, consultar els especialistes de cada àrea per resoldre els problemes nociònals i d'ús de termes.

La recerca bibliogràfica ens va portar a establir un corpus de referència, basat en obres terminològiques i lexicogràfiques, tant en suport paper com informatitzades, el qual vam valorar per tal d'assegurar la coherència i sistematicitat entre els diversos membres de l'equip de terminòlegs.

En la supervisió de la nomenclatura vam aplicar criteris de diversos tipus. Els lingüístics, per tal d'adequar els termes a les regles de formació lèxica i a l'estructura morfosintàctica del català.

D'altra banda, i arran de la publicació del nou *Diccionari de la llengua catalana*, hi ha hagut canvis en la normativa de la llengua que han afectat termes del DVC. Aquests canvis només surten als índexs i al full d'«Advertiments» de la darrera tramesa del *Diccionari* (es tracta de certs guionets o del terme *mòssa*, que ha canviat la grafia), ja que no s'hi han pogut incloure perquè la publicació s'ha fet per etapes.

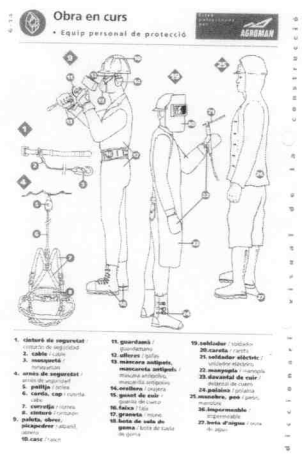
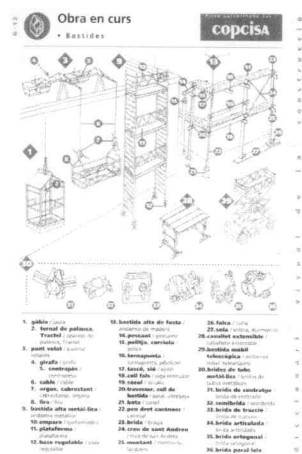
També vam aplicar criteris terminològics, per tal de mantenir la coherència de la terminologia dins de cada fitxa, dins de cada capítol i dins del conjunt del DVC. Un mateix terme podia ser tractat des de diferents punts de vista i per això surt repetit; per exemple, els termes *muralla* o *castell*, de la fitxa 2.07, del capítol 2, d'edificis, tornen a sortir a les fitxes 1.11, corresponent a les malles urbanes, i 1.13, de remodelació d'un nucli antic, del capítol 1, d'urbanisme.

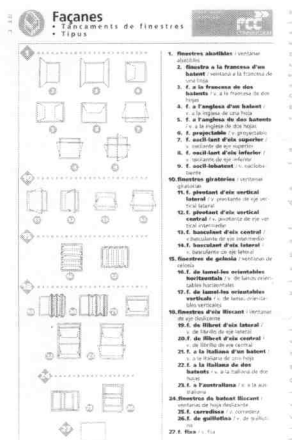
Pel que fa a la selecció de termes, ja dèiem anteriorment que el mot *construcció* té un camp semàntic molt ampli; a més, abasta un teixit social i geogràfic extens. Això fa que al costat de termes tècnics, com ara alguns del capítol 1, d'urbanisme (per exemple, *plataforma d'intercanvi modal*, de la fitxa 1.07) hi hagi formes més col·loquials, com ara els termes *girafa*, de la fitxa 6.12, o *paret prenyada*, de la fitxa 6.29, corresponents al capítol 6, d'execució de l'obra. Igualment, trobem algunes varietats geogràfiques que corresponen a termes molt bàsics i que són força esteses (així, tenim l'*obrer* del País Valencià i el *picapedrer* illenc, com a sinònims del *paleta*, a la fitxa 6.14).

Les relacions de sinonímia també són diferents de les dels diccionaris convencionals. Com que la informació semàntica ens arriba per la imatge, permet d'incloure formes quasisinònimes, que en un diccionari tradicional no podrien estar remeses. Vegeu, per exemple, al capítol 1, d'urbanisme, la fitxa 1.11, corresponent a les malles urbanes, en què els termes *ciutat medieval*, *ciutat constreta* i *ciutat emmurallada* apareixen com a sinònims.

També vam establir criteris per a l'adjudicació de les equivalències castellanes, tant pel que fa al nombre com per a l'entrada de variants funcionals, formals o geogràfiques, coherentment amb les pautes seguides per a les formes catalanes.

Revisió terminològica

Normalització de termes. Consell Supervisor

Uns altres aspectes que vam tenir en compte en la selecció de termes són els estrictament tècnics, determinats per l'àrea d'especialitat, i els més pràctics. Així doncs, en algunes fitxes hi ha termes classificadors que no són pròpiament termes (per exemple, *persianes segons la configuració del batent*, a la fitxa 3.37, corresponent als tipus i elements de persianes) o bé termes necessaris per entendre la noció, tot i que estan repetits, sobretot en il·lustracions amb espequejament (vegeu alguns dorsos de les fitxes d'instal·lacions, al capítol 3). D'altres vegades, l'extensió obligava a comprimir un terme, abreujant-lo (com a la fitxa 3.36, sobre els tipus de tancaments de finestres, en què *f.* vol dir *finestra*).

La fase final de la revisió terminològica va consistir en una sèrie de sessions de treball conjuntes amb especialistes, lingüistes i terminòlegs en què vam estudiar els casos que presentaven dificultats des del punt de vista conceptual (establiment de nocions poc fixades, resolució de discrepàncies entre les diverses obres de referència, precisió de la definició de termes, confirmació de sinonímies, informació sobre formes usades, etc.) i vam poder arribar a solucions consensuades.

En un diccionari que introduïa per primer cop tants conceptes nous, la majoria dels quals no es documentaven en les obres lexicogràfiques, era lògic que en alguns casos hi hagués discrepàncies a l'hora de denominar-los, o bé que la proposta formulada fos lingüísticament poc escaient.

D'aquests casos conflictius, doncs, després d'una recerca exhaustiva, se'n van elaborar dossiers de normalització, els quals es van adreçar al Consell Supervisor del Termcat perquè normalitzés les propostes més adequades.

Per exemple, calia trobar una alternativa viable als manlleus d'altres llengües que designaven una noció d'introducció recent a la nostra societat. Un dels casos més paradigmàtics és el terme anglès *park-and-ride*. Es tracta de la denominació anglesa dels aparcaments construïts als afores de les grans ciutats i que, connectats amb mitjans de transport públic, s'ofereixen als usuaris com a alternativa a l'ús del vehicle privat, a fi de disminuir el trànsit urbà.

Com que era difícil trobar una expressió en català que fos tan dinàmica com l'anglesa, semblava més viable introduir un terme descriptiu. La forma més documentada en altres llengües era *aparcament de dissuasió*, defensada també pels urbanistes, ja que hi havia una finalitat dissuasiva a l'hora de fer el disseny d'aquests aparcaments.

Tot i això, el Consell Supervisor la va aprovar com a forma secundària, perquè semblava difícil que els usuaris identifiquessin els seus interessos amb la motivació semàntica de la dissuasió; a part que, fet i fet, la finalitat última de l'aparcament és, més que no dissuadir els conductors de l'ús del vehicle, reduir el trànsit de les grans ciutats i fomentar l'ús del transport públic. A més, el mot *dissuasió* genera dificultats de pronunciació (es tendeix a l'assimilació espontània del so sibilant sord i del sonor).

El Consell Supervisor va preferir introduir com a forma principal un terme més neutre, *aparcament d'enllaç*, però semànticament motivat (destaca el canvi de mitjà de transport que implica aquest aparcament per a l'usuari). També va desestimar la forma *aparcament d'extraradi*, ja que el mot *extraradi* se sol associar a zones amb un poder econòmic baix, cosa que genera connotacions negatives. En el DVC es va mantenir la forma anglesa *park-and-ride* com a secundària del castellà per facilitar la identificació del concepte tractat (vegeu la fitxa 1.25, d'equipaments, dins del capítol d'urbanisme).

En d'altres casos, la intervenció del Consell Supervisor va consistir a establir distincions, des del punt de vista formal, entre conceptes que es confonien. Així, tenim l'*aixeta monobloc* —a la fitxa 2.23, corresponent a diferents tipus de sanitaris—, que designa l'aixeta integrada per una sola peça; l'*aixeta de monocomandament*, en canvi —a la fitxa 3.49, corresponent als tipus d'aixetes— denomina l'aixeta amb un comandament únic per regular el cabal d'aigua i la temperatura. Atès que actualment aquest tipus d'aixeta s'acciona sempre mitjançant una palanca, es va introduir el sinònim *aixeta de palanca*.

Si, fins aquest moment, res no havia estat lineal, aquest procés tampoc no ho va ser. El primer motiu eren els terminis de lliurament que sempre es marquen, i el segon —i més important—, la disponibilitat de tots els col·laboradors, professionals d'àmbits tan diversos. Això feia que l'edició es desenvolupés alhora que les revisions tècnica i terminològica.

Una correcció de galerades d'una fitxa d'aquest diccionari implicava: la correcció tipogràfica del text (termes en català i en castellà), la correcció del dibuix (gruix de les línies, adequació a l'original, zooms, ampliacions) i la correcció dels indicadors (números rodons o en rombe, filets, línies de punts, fletxes...); a més de les incorporacions dels canvis sorgits de les revisions tècniques, del Termcat o arran del mateix Institut d'Estudis Catalans (IEC). És curiós com la paraula *vàter* va ser normalitzada amb *v* per la Secció Filològica de l'IEC just quan ja teníem fets els fotolits dels capítols 2 i 4: gràcies a una fulla d'afaitar vam poder rascar tots els palets de la *w* convertint-la en *v*, ja que l'endemà sortia al carrer el primer lliurament del DVC.

El DVC és una obra d'equip. Hi hem treballat conjuntament tècnics especialistes de diverses àrees, lingüistes, terminòlegs, dibuixants i dissenyadors. També s'hi han implicat els organismes i les empreses vinculades al sector de la construcció: els organismes, donant suport a l'obra com a col·laboradors i fent-ne una distribució gratuïta entre els seus associats; i les empreses, patrocinant-ne les fitxes.

El treball dut a terme per un equip multidisciplinari ha fet que hi hagués dinamisme i comunicació en totes les etapes del procés. Tot i això, la coordinació de professionals d'àrees tan diverses ha estat, de vegades, difícil; no tan sols perquè calia harmonitzar punts de vista diferents, sinó perquè també calia tenir en compte els imperatius econòmics i de temps.

Pensem, però, que l'acord entre els tècnics i els lingüistes a l'hora d'establir la nomenclatura del DVC ha estat fonamental perquè tingui una bona acollida en el sector i perquè es converteixi en una obra útil per a l'ús i desenvolupament del català en aquesta àrea d'especialitat.

Concebut com a obra oberta, obra viva, el format en fitxes permet la continuïtat del diccionari i que tothom pugui aportar qualsevol informació que l'enriqueixi.

Edició

Conclusions

